
1.2. ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД

(Шелестова Л. В.)

Метою профільного навчання, згідно з Концепцією профільного навчання у старшій школі, є забезпечення умов для якісної освіти старшокласників у відповідності з їхніми індивідуальними нахилами, можливостями, здібностями і потребами, забезпечення професійної орієнтації учнів на майбутню діяльність, яка користується попитом на ринку праці, встановлення наступності між загальною середньою і професійною освітою, забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації. Відповідно до означеного документа, реалізація мети профільного навчання здійснюється на основі особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів, а результатом такого навчання — здобуті компетентності [2]. Очевидно, що компетентії неможливо здобути без включення учнів у діяльність, тому, на нашу думку, саме діяльнісний підхід забезпечує отримання учнями різноманітних компетентностей.

Діяльнісний підхід передбачає засвоєння знань за допомогою різних видів діяльності учнів, дає змогу ставити їх у позицію активного суб'єкта пізнання і спілкування, допомагає їм усвідомити цілі власної діяльності, плану її виконання, самоконтролю, аналізу й оцінки її результатів.

Як основа буття діяльність є внутрішньою (психічною) та зовнішньою (фізичною) активністю людини, що регулюється усвідомленою метою (О. Леонтьєв) [4]; є важливим джерелом збагачення досвіду людини у різних сферах життєдіяльності [6].

Будь-який вид діяльності є творчим процесом, у якому виявляються активність, самостійність, особиста свобода й індивідуальна неповторність особистості, тобто діяльність завжди спрямована на перетворення навколишньої дійсності. Вихідною формою такого перетворення є праця. Останнє має значення для розуміння механізмів самовиховання: включаючись в діяльність, учень формує себе як особистість, як суб'єкта свого загального і професійного розвитку. Тобто, одним із продуктів діяльності є розвиток суб'єкта діяльності, оскільки саме в ній відбувається зміна в часі властивостей і якостей [6].

Важлива особливість діяльності полягає в тому, що вона завжди носить явний або неявний предметний характер (В. Давидов). Всі її компоненти мають певний предметний зміст, а сама діяльність спрямована на створення певного матеріального або духовного продукту. Залеж-

---

но від специфіки діяльності в ній переважають суб'єкт-об'єктні або суб'єкт-суб'єктні відносини [1].

Одним із важливих завдань діяльнісного підходу є мотивація учнів до пізнання навколишнього світу, стимулювання їх до самоосвіти, виховання особистості з активною життєвою позицією [8]. З огляду на це, освітній процес розуміється як сукупність різноманітних і взаємообумовлених видів діяльності усіх задіяних у ньому суб'єктів [9]. Діяльнісний підхід спрямований на розвиток особистості; він забезпечує умови, завдяки яким відбувається трансформація зовнішньої предметної діяльності у внутрішню, тим самим сприяючи особистісному зростанню учнів. Основна ідея діяльнісного підходу полягає в тому, що нове знання не дається в готовому вигляді; в ході навчання створюються ситуації, які дають змогу відкрити, зрозуміти і прийняти його. У проектуванні й організації такого навчального процесу головна роль відводиться різноманітній і максимально самостійній активності його учасників, яка сприяє засвоєнню нового і перетворенню раніше вивченого [10].

Діяльнісний підхід базується на теоретичних положеннях психології про психіку людини, яка пов'язана з її діяльністю і діяльністю обумовлена. При цьому діяльність розуміється як спеціально ініційована активність людини, що виявляється в процесі її взаємодії з навколишнім світом. І ця взаємодія полягає у вирішенні життєво важливих завдань, що визначають існування і розвиток людини. Вона відіграє вирішальну роль у формуванні фізичних і духовних якостей особистості.

Враховуючи діялісну природу людини, слід визнати, що мети розвитку учнів можна досягти єдиним способом: через «включення» їх в самостійне виконання різних видів діяльності. У різні періоди вікового розвитку зміст діяльності учнів та ієрархія їх видів змінюються. Поява психічних новоутворень обумовлена характером провідного для певного віку виду діяльності. Водночас на всіх вікових етапах необхідно прагнути до розумного поєднання всіх видів діяльності, оскільки кожен із них потенційно володіє певними розвивальними і виховними можливостями, хоч кожен вид діяльності містить всі необхідні компоненти для засвоєння лише йому відповідних знань [11].

Щоб діяльність справляла позитивний вплив на зростаючу особистість, вона повинна бути особистісно значущою для неї (О. Леонтьєв) [4]. Розвивальні й виховні можливості діяльності значно зростають, якщо вона організовується як колективна й творча, спрямована на забезпечення суспільних потреб і водночас враховує інтереси й потреби учнів [6]. Щоб діяльність була розвивальною, в її організації важливо виходити із необ-

---

хідності підпорядкування предметного результату виховному у вигляді якісних матеріальних та ідеальних змін особистості, її зовнішності, інтелектуальної, мотиваційно-потребової, емоційно-вольової сфери, поведінки і діяльності. Необхідною вимогою до організації будь-якого виду діяльності також є забезпечення обов'язкового переживання особистістю позитивних емоцій, задоволення собою і вірою у власні можливості (О. Леонт'єв) [4]. Організація кожного виду діяльності також має підпорядковуватися обумовленим її специфікою організаційним правилам стосовно обсягу, місця, часу тощо.

Різноманіття предметів діяльності визначає і видове її різноманіття. З огляду на морфологічний аналіз людської діяльності виділяють такі види діяльності учнів:

- пізнавальна діяльність, яка розширює кругозір зростаючої особистості, залучає її до читання, розвиває допитливість, формує потребу в освіті, сприяє інтелектуальному розвитку і оволодінню науковими знаннями;
- трудова діяльність, спрямована на створення, збереження, примноження матеріальних цінностей;
- художня діяльність, що розвиває естетичне світовідчуття, потребу в прекрасному, здатність до художнього мислення і емоційних ставлень, які стимулюють художню діяльність учнів;
- спортивна діяльність, яка культивує здоровий спосіб життя, формує силу, витривалість, пластичність і красу людського тіла, що поєднується з культивуванням гігієни життя;
- громадська діяльність, яка сприяє соціалізації учнів, формує його громадянську позицію, долучає до активного перетворення соціальної дійсності;
- ціннісно-орієнтаційна діяльність, спрямована на раціональне осмислення загальнолюдських і соціальних цінностей, на усвідомлення особистісної причетності до них в усіх його проявах, усвідомлення себе суб'єктом взаємин;
- комунікативна діяльність, коли змістом і метою діяльності учня є спілкування з іншою людиною як цінністю (Н. Щуркова) [12].

Організація навчально-пізнавальної діяльності у старшій профільній школі має певну специфіку, а саме: зростає роль уміння учнів самостійно здобувати знання, аналізувати та узагальнювати, використовувати їх для вирішення практичних проблем, власних пізнавальних та професійних потреб; посилюється увага до формування в учнів навичок самостійної науково-практичної та дослідницької діяльності.

Серед умінь та навичок, які мають бути сформовані в учнів профільної школи, такі:

- навчально-інтелектуальні (визначати структуру об'єкта, встановлювати функціональні зв'язки і відношення, знаходити закономірності, логічно обґрунтовувати й аргументувати судження, доводити й спростовувати, ставити і розв'язувати проблеми, висувати гіпотези, знаходити альтернативні способи вирішення проблемної ситуації, оцінювати події та явища з різних точок зору);
- навчально-організаційні (володіти методами розв'язування творчих задач, планувати роботу, здійснювати самоконтроль, самоперевірку та оцінку, мотивувати свою діяльність, складати план, тези та конспект);
- навчально-дослідницькі (знати основні етапи наукового дослідження, вміти здійснювати наукове дослідження, виконувати навчальні завдання проблемного і дослідницького характеру, оформляти результати дослідницької діяльності) [3].

Особлива увага у сучасній профільній освіті приділяється дослідницькій діяльності, яка орієнтована на самостійне пізнання учнями світу, розвиток їхніх здібностей. Виконання дослідницької діяльності також сприяє розвитку особистісних якостей учнів (спостережливості, гнучкості мислення, вольових якостей тощо), засвоєнню ними певних дослідницьких процедур та розвитку дослідницьких умінь (інтелектуальних, практичних, самоорганізації та контролю) [5].

Реалізація діяльнісного підходу у профільному навчанні передбачає також і зміну ролі вчителя: він має створити умови для прояву пізнавальної активності та самостійності учнів; стати організатором творчого процесу, керівником інтелектуальної і дослідницької діяльності учнів, консультантом їхньої самостійної роботи, створити навчальний комунікаційний простір, бути фасилітатором процесу учіння в ході індивідуальної і групової роботи, що здійснюється на основі застосування активних методів навчання та інтерактивних технологій [7].

З огляду на це, учитель як організатор самоосвітньої діяльності учнів повинен вивчити індивідуальні особливості учнів та враховувати їх у процесі організації пізнавальної діяльності; визначити мету, зміст та обсяги самостійних робіт; розробити систему самостійних робіт щодо засвоєння навчального змісту; підготувати завдання різного рівня складності; навчити учнів самоконтролю; розробити діагностичний інструментарій для контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів.

Література

1. Давыдов В. В. Теория развивающего обучения. Москва : ИНТОР, 1996. 541 с.
2. Концепція профільного навчання у старшій школі. Наказ МОН № 1456 від 21.10.13 р. Електронний ресурс: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/npa/5a1fe82a9c95d.pdf>
3. Криволапова Н. А. Педагогическое содействие развитию познавательных способностей обучающихся. Профильная школа. 2005. № 4. С. 46—50.
4. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва : Политиздат, 1975. 304 с.
5. Недодатко Н. Технологія формування навчально-дослідницьких умінь школярів. Рідна школа. 2005. № 6 (869). С. 21—23.
6. Слостенин В. А. и др. Педагогика : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. завед. Москва : Школьная Пресса, 2002. 512 с.
7. Сотниченко І. І. Організація навчально-пізнавальної діяльності учнів у профільній школі. Інноваційна освітня діяльність: регіональні аспекти : тези Міжнародної науково-практичної конференції (14-15 квітня 2011 р., м. Біла Церква) / за науковою редакцією В. В. Олійника, Н. І. Клокар, Л. М. Карамушки, В. В. Лапінського. Біла Церква, 2011. С. 54—55.
8. Тумашева О. В. Готовность будущих учителей к реализации системно-деятельностного подхода как педагогический феномен. Образование и наука. 2019. Том 21, № 5.
9. Тоистева О. С. Системно-деятельностный подход: сущностная характеристика и принципы реализации. Педагогическое образование в России. 2013. № 2. С. 198—202.
10. Хуторской А. В. Системно-деятельностный подход в обучении: научно-методическое пособие. Москва : Эйдос; Институт образования человека, 2012. 63 с.
11. Шелестова Л. В. Теорія і методика формування картини світу у старших дошкільників та молодших школярів: монографія. Київ : Фенікс, 2016. 416 с.
12. Щуркова Н. Е. Педагогическая технология. Москва : Педагогическое общество России, 2002. 224 с.